

Qur'anic Components for Enhancing the Performance of the Armed Forces in Achieving a Resilient Economy from the Perspective of Imam Khamenei (May His Shadow Endure)*

Yousef Yousefabadi*, Amel Hassan Mazaheri*

Abstract

In the contemporary era, the economy and livelihood form fundamental pillars of national and international power, playing a critical role in security dynamics. A resilient economy, based on Qur'anic teachings, offers a framework capable of withstanding external threats. The armed forces, bearing the primary responsibility for ensuring security, play a vital role in supporting and implementing this economic model. This study aims to identify and analyze the Qur'anic components that contribute to enhancing the performance of the armed forces in achieving a resilient economy, grounded in the views of Imam Khamenei (may his shadow endure), the Commander-in-Chief of the Armed Forces. Utilizing a comparative-analytical method and content analysis of Imam Khamenei's statements, the research extracts key Qur'anic principles that guide military effectiveness. The findings indicate that spiritual empowerment, resistance, sincerity, enemy recognition, unity, defense preparedness, and public service are emphasized within Imam Khamenei's defense doctrine. These components not only contribute to the operational efficacy of the armed forces but also play a fundamental role in realizing economic resilience. Practical strategies such as frugality, consumption reform, and optimal use of internal resources are also proposed within the framework of Qur'anic guidance to strengthen this model.

Keywords: Qur'anic thought; Imam Khamenei; Resilient economy; Armed forces; Spiritual component

*. Received: ۱۴/۰۸/۱۴۰۳ SH (۰۴/۱۱/۲۰۲۴ CE) and Accepted: ۱۷/۱۱/۱۴۰۳ SH (۰۵/۰۲/۲۰۲۵ CE).

*. PhD Candidate in Qur'an and Sciences, Al-Mustafa International University. Corresponding Author: yusefabadiyusef@gmail.com

*. PhD in Qur'an and Sciences (Educational Sciences specialization), Al-Mustafa International University, Faculty of Qur'an and Hadith Studies. (muzaheri۲۰۰۷@gmail.com)

مؤلفه‌های قرآنی بهبود عملکرد نیروهای مسلح در تحقق اقتصاد مقاومتی از

منظر امام خامنه‌ای (دام‌ظله)*

یوسف یوسف‌آبادی* عامل حسن مظاهری*

چکیده

اقتصاد و معیشت در عصر حاضر به عنوان یکی از رکن‌های اصلی قدرت ملی و بین‌المللی هر کشوری، نقش مهمی را در عرصه امنیت ایفا می‌کند که اقتصاد مقاومتی به عنوان الگویی مبتنی بر آموزه‌های قرآنی، در برابر تهدیدات دشمنان ایستادگی می‌کند و نیروهای مسلح با مسئولیت محوری خود در تأمین امنیت و پشتیبانی از این الگو، نقش کلیدی ایفا می‌کنند. در این پژوهش، با هدف تبیین مؤلفه‌های قرآنی بهبود عملکرد نیروهای مسلح در تحقق اقتصاد مقاومتی از منظر امام خامنه‌ای (مدظله) به عنوان فرمانده کل نیروهای مسلح، با روش تطبیقی-تحلیلی و مطالعه محور، فرمایشات امام خامنه‌ای مورد بررسی قرار گرفته و مؤلفه‌های قرآنی بهبود عملکرد نیروهای مسلح استخراج شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تقویت بنیه معنوی، روحیه مقاومت، اخلاص، دشمن‌شناسی، وحدت، آمادگی دفاعی و خدمات اجتماعی از جمله مؤلفه‌های قرآنی هستند که در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای بر آن‌ها تأکید شده است. این مؤلفه‌ها نه تنها به ارتقای کارایی نیروهای مسلح کمک می‌کنند، بلکه در تحقق اقتصاد مقاومتی نیز نقش اساسی دارند. همچنین، رویکردهای عملیاتی همچون صرفه‌جویی، اصلاح الگوی مصرف و بهره‌گیری از ظرفیت‌های داخلی، از جمله راهکارهای پیشنهادی برای تقویت اقتصاد مقاومتی در چارچوب آموزه‌های قرآنی است.

واژگان کلیدی: اندیشه قرآنی، امام خامنه‌ای، اقتصاد مقاومتی، نیروهای مسلح، مؤلفه‌های

معنوی.

*. تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۴ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۳/۱۱/۱۷

*. دانشجوی دکتری جامعه المصطفی العالمیه، (رشته قرآن و علوم) (نویسنده مسئول):

yusefabadiyusef@gmail.com

*. دانش‌آموخته دکتری قرآن و علوم، گرایش علوم تربیتی، مجتمع آموزش عالی قرآن و حدیث، جامعه المصطفی

العالمیه، muzaheri۲۰۰۷@gmail.com

مقدمه

اقتصاد و معیشت در عصر حاضر به یکی از ارکان اصلی قدرت ملی و بین‌المللی و نیز امنیت، تبدیل شده است به گونه‌ای که بدون داشتن اقتصادی پویا و باثبات و نداشتن امنیت اقتصادی، کشور دچار تهدیدهای مختلف داخلی و خارجی خواهد شد. از دیگر سو اسلام به عنوان دین خاتم، با ارائه نظام جامع مبتنی بر قرآن کریم و سنت معصومین(ع)، پاسخگوی تمامی نیازهای بشر در عرصه‌های فردی و اجتماعی است. قرآن کریم به عنوان «تبیاناً لِّکُلِّ شَیْءٍ» (نحل/۸۹)، چارچوبی کامل برای ساماندهی حیات مادی و معنوی انسان ارائه می‌دهد. بر این اساس، علوم انسانی از جمله اقتصاد، باید بر مبانی قرآنی استوار گردد تا بتواند الگویی کارآمد و عدالت‌محور برای جامعه اسلامی ارائه دهد. قرآن کریم معیشت و اموال را مایه قوام جامعه می‌داند (نساء/۵) در این میان، اقتصاد مقاومتی به عنوان الگویی اقتصادی برگرفته از آموزه‌های قرآنی و سیره اهل‌بیت(ع)، در سال‌های اخیر از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به عنوان راهبرد کلان نظام جمهوری اسلامی ایران مطرح شده است. ایشان با تأکید بر لزوم خوداتکایی، کاهش وابستگی به نفت، تقویت تولید ملی و مقابله با تحریم‌ها، اقتصاد مقاومتی را تنها راه نجات کشور از جنگ اقتصادی دشمنان دانسته‌اند. نیروهای مسلح به عنوان یکی از ارکان اصلی امنیت و اقتدار ملی، نقشی محوری در تحقق این الگوی اقتصادی دارند. از یک سو، تأمین امنیت پایدار به عنوان پیش‌نیاز توسعه اقتصادی، و از سوی دیگر، بهره‌گیری از ظرفیت‌های گسترده نظامی در حوزه‌های تولیدی، صنعتی و عمرانی، این نیروها را به بازیگری کلیدی در اقتصاد مقاومتی تبدیل کرده است.

پژوهش حاضر با هدف تبیین مؤلفه‌های قرآنی بهبود عملکرد نیروهای مسلح در تحقق اقتصاد مقاومتی از منظر امام خامنه‌ای (مدظله) انجام شده است. سؤال اصلی این است که چگونه می‌توان با الهام از آموزه‌های قرآنی و رهنمودهای ایشان، عملکرد اقتصادی نیروهای

مسلح را ارتقا داد؟ برای پاسخ به این پرسش، ابتدا مبانی قرآنی اقتصاد مقاومتی بررسی شده، سپس ظرفیت‌های نیروهای مسلح در این زمینه تحلیل می‌گردد. ساختار مقاله به این شرح است که پس از مقدمه، در بخش مبانی نظری، ارتباط قرآن و اقتصاد مقاومتی تبیین می‌شود. سپس مؤلفه‌های قرآنی بهبود عملکرد نیروهای مسلح استخراج و در نهایت، راهکارهای عملیاتی برای تحقق این الگو ارائه می‌گردد. امید است این پژوهش گامی در جهت تقویت اقتصاد مقاومتی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های قرآنی در مدیریت اقتصادی نیروهای مسلح باشد.

پیشینه تحقیق

در باب پیشینه عام تحقیق می‌توان گفت کتاب‌های بسیار زیادی توسط اندیشمندان غرب و شرق در رابطه با اقتصاد نوشته شده و به زبان فارسی ترجمه گردیده است که مبانی همه آن‌ها بر اساس مادی‌گرایی و سود بیشتر و بر پایه اقتصاد کشورهای سوسیالیستی و کمونیستی تألیف و گردآوری شده است. اما در رابطه با اقتصاد اسلامی و اقتصاد مقاومتی، کتاب‌های زیادی نوشته نشده و بیشتر به صورت تک‌نگاره‌هایی همانند؛ «اقتصادنا» تألیف شهید سید محمدباقر صدر، «نظام اقتصادی اسلام (اهداف و انگیزه‌ها)» نوشته؛ سید حسین میرمعزی، «اقتصاد مقاومتی؛ اقدام و عمل از نگاه قرآن کریم» تألیف احمد اسدی، «اقتصاد مقاومتی از وادادگی تا ایستادگی» تألیف ابراهیم رازقی و «اقتصاد مقاومتی» اثر حجت‌الله عبدالملکی صورت گرفته و آن‌گونه که بایسته است، مورد بررسی واقع نشده، ایده‌پردازی و نظریه‌پردازی نیز جایش خالی است که تأکیدات مقام معظم رهبری (مد‌الله) و سفارش‌های ایشان در میان اساتید حوزوی و دانشگاهی در موضوع علوم انسانی و نظریه‌پردازی بر اساس آموزه‌های دینی دلالت بر اهمیت این موضوع دارد. در رابطه با نقش نیروهای مسلح و بهبود عملکرد آن‌ها در اقتصاد مقاومتی نیز بیش از چند مقاله، کتابی مستقل به چاپ نرسیده است. آقای رضا صفایی در

مقاله‌ای به نام «نقش نیروهای مسلح در تحقق اقتصاد مقاومتی با تأکید بر رهنمودهای مقام معظم رهبری» در نشریه تخصصی «مکتب دفاعی امام خامنه‌ای - شماره ۱۰» به این موضوع پرداخته که بیشتر به چرایی و انگیزه تهیه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی پرداخته است و هیچ استنادی به آیات قرآن نکرده است. همچنین مقاله دیگری در نشریه فوق با عنوان «واکاوی نقش نیروهای مسلح در تحقق اقتصاد مقاومتی به مثابه خیمه گاه جامعه با تأکید بر فرمایشات مقام معظم رهبری» به نویسندگی آقایان وثوقی نیری و غفوری نگاشته شده که اولاً؛ مستند به آیات قرآن نیست و ثانیاً؛ به برخی دیگر از مؤلفه‌ها پرداخته است. بر همین اساس طبق فرمایش رهبر معظم انقلاب باید بنشینیم، فکر کنیم، نظریه‌پردازی کنیم، از موجودی این دانش‌ها در دنیا استفاده کنیم، بر آن چیزی بیفزاییم و نقاط غلط آن را برملا کنیم. این از جمله کارهایی است که جزو الزامات حتمی پیشرفت است. (بیانات مقام معظم رهبری در جمع استادان و دانشجویان استان کردستان - ۲۷ اردیبهشت ۱۳۸۸، <https://khl.link/f/>، ۶۹۱۷)

مفهوم‌شناسی

در طلیعه بحث لازم است تصویر روشنی از مفاهیم کلی و پرکاربرد تحقیق ارائه شود.

تعریف لغوی و اصطلاحی اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی ترکیبی از دو واژه «اقتصاد» و «مقاومت» است. از منظر لغوی، اقتصاد به معنای میانه‌روی و اعتدال است. فیروزآبادی در قاموس المحيط آن را به «قصد» (میانه‌روی) تعبیر کرده است (فیروزآبادی، قاموس المحيط، ذیل واژه «قصد»). راغب اصفهانی نیز در المفردات فی غریب القرآن، قصد را به «استقامت در راه» معنا نموده است (راغب اصفهانی، ۱۴۲۶ق، ج ۱، ص ۶۷۲). این مفهوم در قرآن کریم نیز مورد تأکید قرار گرفته است: «وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ» (لقمان: ۱۹) که به معنای رعایت اعتدال در رفتار است.

تعریف مفهومی: اقتصاد مقاومتی به نظام اقتصادی اطلاق می‌شود که دارای دو ویژگی اساسی است: یک؛ برخورداری از استحکام و ثبات درونی. دو؛ توانایی حفظ پایداری در مواجهه با تهدیدات خارجی (میرمعزی، ۱۳۹۲: ۱۰۳)

تعریف مقام معظم رهبری: مقام معظم رهبری (مد‌ظله‌العالی) اقتصاد مقاومتی را این گونه تبیین فرموده‌اند: «اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند و هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند؛ یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترفندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند.» (بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲: <https://khl.link/f/>؛ ۲۰۸۳۱)

اقتصاد مقاومتی در حقیقت یک نوع الگوی اقتصادی است که برگرفته از ارزش‌های اسلامی و انقلابی هست که کشور را در مقابل تهدیدهای دشمن، توانمند و تهدیدات را تبدیل به فرصت می‌کند. این نوع اقتصاد در مقابل اهداف اقتصادی نظام سلطه، ایستادگی می‌کند و سعی در بومی‌سازی ساختارهای اقتصادی بر اساس اهداف دارد. اقتصاد مقاومتی زمانی معنا پیدا می‌کند که جنگی بر علیه یک نظام وجود داشته باشد و دشمن حربه‌های غیرجنگی برای تسلیم حریف، در موضوع تحریم اقتصادی را دارا باشد. این نوع اقتصاد، اقتصادی است که با تحریکات جهانی و تهدیدات دشمن، زیرورو نمی‌شود و ثبات خود را از دست نمی‌دهد زیرا متکی بر مردم خود و داخل مرزها و فرصت‌های درونی است.

نیروهای مسلح و اقتصاد مقاومتی

در سال‌های اخیر که تحریم‌های دشمنان بر علیه جمهوری اسلامی زیاد شده است واژه اقتصاد مقاومتی به موضوعی مهم در محافل گوناگون تبدیل شده است نیروهای مسلح در تحقق اقتصاد مقاومتی یکی از شاخص‌های اثرگذار با توجه به بودجه و منابع اقتصادی بوده که

در رشد اقتصادی اثرگذار است؛ لذا از آنجایی که تضعیف اقتصاد ملی کشورها، هدف اصلی دشمن در جنگ سرد و جنگ نرم است، نیروهای مسلح هر کشوری، برای شناسایی و تبیین اهداف دشمن و جلوگیری از نفوذ دشمن باید همیشه این موضوع را در برنامه خود داشته باشند، تا بتوانند به‌عنوان پدافند عامل عمل نمایند. این نیرو جهت اثرگذاری در اقتصاد مقاومتی گزاره‌ها و مؤلفه‌هایی را همانند؛ اصلاح الگوی مصرف، نوآوری و شکوفایی، حمایت از تولید داخلی، سبک زندگی و کار جهادی همراه با شجاعت و استقامت و تبیین مسائل مهم و ... را به عهده دارد و باید به گونه‌ای عملیاتی نماید که در اقتصاد مقاومتی اثرگذار باشد.

مؤلفه‌های قرآنی در بهبود عملکرد نیروهای مسلح در اقتصاد مقاومتی

مقام معظم رهبری (دام‌الله) در سال‌های متمادی برای نیروهای نظامی سخنرانی نموده و مهم‌ترین وظایف این نیرو درباره اقتصاد مقاومتی را متذکر شده‌اند. ایشان نیروهای نظامی را یکی از مؤلفه‌های تأمین امنیت که خود یکی از ارکان اقتصاد است برشمرده‌اند و با تأکید بر تأثیر عملکرد دستگاه‌های اقتصادی، علمی، تحقیقاتی، آموزشی و فرهنگی در جلوگیری از به نتیجه رسیدن اهداف دشمن، اولویت درجه یک کشور را مسائل اقتصادی دانسته‌اند و اصلی‌ترین وظیفه مسئولان را پیگیری سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به‌ویژه در بخش اشتغال و تولید و تلاش جدی برای حل مشکلات معیشتی مردم، همچنین ایستادگی در مقابل ابرقدرت‌ها و نرسیدن از تشر آن‌ها می‌دانند (دیدار فرماندهان و جمعی از یگان‌های نیروی ارتش، ۱/۳۰/۱۳۹۶، farsi.khamenei.ir/tag-content?id=۴۱۹۴).

در این مقاله به برخی از مهم‌ترین وظایف نیروهای مسلح در پیشبرد اهداف اقتصاد مقاومتی در فرمایشات مقام معظم رهبری با توجه به تحلیل قرآنی پرداخته می‌شود:

۱) تقوا و معنویت افزایی

تقوا در لغت به معنای پرهیز، حفاظت و مراقبت شدید و فوق‌العاده است (ابن منظور، لسان العرب، ۱۴۱۴: ۴۰۲/۱۵). علامه طباطبایی تقوا را چنین تعریف نموده است: «تقوا عبارت است از امتثال اوامر خدای تعالی و اجتناب از آنچه که از ارتکاب آن نهی فرموده و شکر در برابر نعمت‌ها و صبر در هنگام ابتلا به بلا» (طباطبائی، المیزان، ترجمه، ۱۳۶۴: ۵۶۹/۳).

یکی از مهم‌ترین عوامل موفقیت در نیروی نظامی، نیروی تقوا و معنویت است که نقش اساسی در تمامی وظایف آن‌ها دارد و همچون موتور محرکه^۱ ای است که انسان را در مسیر موفقیت به حرکت وامی‌دارد. مقام معظم رهبری (مدظله) در بیانات مختلفی به این امر مهم تأکید نموده‌اند و تقوا را اسباب برطرف شدن مشکلات و تشخیص راه درست از نادرست، حق از باطل با استناد به آیه ۲ سوره طلاق دانسته‌اند. ایشان تقوا را سبب از بین رفتن بن‌بست‌ها با توجه به وعده‌های قرآنی قطعی دانسته‌اند. (بیانات رهبری در دیدار مسئولان نظام، ۲۴/۱۳۹۸/۰۲/ <https://khl.ink/f/>، ۴۲۵۱۲). ایشان در جمع فرماندهان سپاه تقوا را در امور زندگی اثربخش و دارای جنبه^۲‌های عمل فردی، عمل جمعی، تقوای کاری، تقوای سازمانی، تقوای سیاسی دانسته‌اند. (بیانات رهبری در دیدار جمعی از فرماندهان سپاه، ۱۳۷۶/۰۶/۲۶، <https://khl.ink/f/>، ۲۴۹۰).

خداوند در آیات گوناگونی اثرات تقوا را متذکر شده و در موارد زیادی بعد از دستور به تقوا، عمل و انجام کار را از بندگان خواسته که نشان می‌دهد انسان باید در کاری که انجام می‌دهد، تقوا داشته باشد «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ» (أنفال/۲۹). در مسیر راهی که انسان به سوی پیروزی‌ها می‌رود، همیشه پرتگاه‌ها و بیراهه‌هایی وجود دارد که اگر آن‌ها را به خوبی نبیند و نشناسد و پرهیز نکند چنان سقوط می‌کند که اثری از او باقی نماند در این راه مهم‌ترین مسئله، شناخت حق و باطل است، اگر به‌راستی انسان این حقایق را به خوبی بشناسد رسیدن به مقصد برای او آسان است.

مشکل این است که در بسیاری از این گونه موارد انسان گرفتار اشتباه می‌شود باطل را به جای حق می‌پندارد و دشمن را به جای دوست انتخاب می‌کند اما با رمز تقوا حق را از باطل تشخیص می‌دهد، دشمن را از دوست تشخیص می‌دهد. در آیه‌ی دیگری تقوا را سبب جاری شدن برکات از آسمان و زمین می‌داند؛ «وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ» (اعراف/۹۶).

در اینکه منظور از برکات زمین و آسمان، چیست این احتمال نیز وجود دارد که منظور از برکات آسمانی، برکات معنوی و منظور از برکات زمینی برکات مادی بوده باشد (مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴ ش: ۶/۲۶۶). در آیه‌ی دیگر خداوند تقوا را سبب حل مشکلات و نجات از گرفتاری می‌داند و می‌گوید: «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا» (طلاق/۲). این آیه، از امیدبخش‌ترین آیات قرآن مجید است که تلاوت آن، دل را صفا و جان را نور و ضیا می‌بخشد، پرده‌های یاس و نومیدی را می‌برد، شعاع‌های حیات‌بخش امید را به قلب می‌تاباند، و به تمام افراد پرهیزگار باتقوا وعده نجات و حل مشکلات می‌دهد. در ذیل تفسیر آیه، حدیثی از ابوذر غفاری نقل شده که پیامبر (ص) فرمود: «انی لا علم آیه لو اخذ بها الناس لکفتمهم: وَ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا... فما زال يقولها و يعيدها» «من آیه‌ای را می‌شناسم که اگر تمام انسان‌ها دست به دامن آن زنند برای حل مشکلات آن‌ها کافی است، پس آیه «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ» را تلاوت فرمود و بارها آن را تکرار کرد» (طبرسی، مجمع‌البیان، ۱۳۷۲ ش: ۱۰/۳۰۶).

با توجه به معنا و مفهوم تقوا که به معنای حفظ و نگهداری نفس از چیزی که او را ضرر می‌رساند؛ یعنی گناه: (حفظ النفس عما يؤثم) (راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، بی‌تا: ۸۸۱/۱) وظیفه نیروهای مسلح این است که نیروی ایمان و تقوا را در خود تقویت نمایند تا بتوانند در مقابله با دشمن اعم از نظامی و جنگی، اقتصادی، اجتماعی و... سربلند بیرون بیایند. زیرا کسی که پرهیزکار و خداترس باشد هر وظیفه‌ای را که به عهده خود ببیند به نحو

احسن انجام خواهد داد؛ لذا رهبر معظم انقلاب (مدظله) در میان نیروهای مسلح تأکید می‌کند که سعی کنید در تمام زوایا تقوا را زنده کنید؛ تقوا در عمل فردی، تقوا در عمل جمعی، تقوای کاری، تقوای سازمانی، تقوای سیاسی، در رابطه با بیت‌المال و در رابطه با کار. اگر این شد، از همه آنچه که به‌عنوان برنامه انقلاب است موفقیت حاصل خواهد شد.

۲) روحیه صبر و مقاومت و ایستادگی

پیروزی در همه عرصه‌ها اعم از جنگی، اقتصادی و... جز در سایه مقاومت و پایداری ممکن نیست. دشمنان اسلام در این موقعیت زمانی دست به تحریم‌های گوناگونی زده‌اند و چون از جنگ نظامی به خاطر پیشرفت چشمگیر مایوس شده‌اند، سعی در فشار اقتصادی گذاشته‌اند. پایه و اساس پیروزی در تمام این موارد، استقامت و ایستادگی است. همان‌گونه که از اول انقلاب با صبر و مقاومت به این نقطه از اوج عزت و افتخار رسیده‌ایم؛ لذا مقام معظم رهبری در بسیاری از فرمایشات خویش دعوت به مقاومت و ایستادگی در مقابل دشمنان نموده‌اند؛ ایشان در رابطه با صبر و مقاومت و ایستادگی در مقابل دشمنان، این‌گونه می‌فرمایند: ملت ایران، با تجربه چهل ساله خود، در مقاومت و ایستادگی پایدار است. ما این را امتحان کرده‌ایم: در مقابل دشمن، «عقب‌نشینی» مشوق دشمن است؛ در مقابل دشمن، «ایستادگی» موجب عقب رفت دشمن است. (بیانات رهبری در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۲/۰۱/۲۵، <https://khl.ink/f/>، ۵۲۶۰۳)

رهبر انقلاب ایستادگی و مقاومت را، راه مقابله با فشارهای شرطی دشمن می‌دانند و می‌فرمایند: «مثلاً فرض کنید نظام اسلامی با فشارهای شرطی دشمن مواجه می‌شود؛ مراد ما از فشار شرطی این است که یک فشاری را وارد می‌کنند، مثلاً تحریم را، بعد می‌گویند این را برمی‌داریم به شرط اینکه فلان کار انجام بگیرد. این جور نیست که آدم را به کلی مایوس کنند؛

می‌گویند برمی‌داریم؛ اما شرطش این است که این کار باید انجام بگیرد؛ این خب خیلی چیز خطرناکی است، خیلی چیز مهمی است؛ این شرط‌ها ممکن است که شرط‌های به‌شدت گمراه‌کننده و هلاک‌کننده‌ای باشد. در یک چنین وضعی انسان چه کار باید بکنند؟ اینجا انسان متوجه می‌شود که علاج این، «فَاسْتَقِمْ کَمَا أُمِرْتَ وَ مَنْ تَابَ مَعَكَ» (هود/۱۱۲) است. (بیانات رهبری در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۹/۱۲/۰۴، <https://khl.ink/f/>، ۴۷۳۹۶)

قرآن کریم، راه رسیدن به تمام مقاصد، مخصوصاً پیروزی بر دشمنان را مقاومت و ایستادگی دانسته و می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَ لَا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ» (فصلت/۳۰). مفسرین در تفسیر «ثُمَّ اسْتَقَامُوا» می‌گویند: (استمروا علی أن الله ربهم وحده) برخی گفته‌اند: (استقاموا علی طاعته و أداء فرائضه) برخی نیز به استقامت در افعال تفسیر کرده‌اند (طبرسی، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، ۱۳۷۲ش: ۱/۹). این آیه تعبیر جامعی است که در حقیقت همه نیکی‌ها و صفات برجسته را در بر دارد، نخست دل به خدا بستن و ایمان محکم به او پیدا کردن، سپس تمام زندگی را به رنگ ایمان درآوردن و در محور آن قرار دادن و استقامت کردن تا زمان مرگ. این یک رمزی است که هرگاه مسلمانان بدان عمل نموده‌اند، اسباب پیروزی و عزت آن‌ها فراهم شده است و هر زمانی که به این آیه عمل نشده، باعث شکست مسلمانان شده، اکنون نیز که در حال جنگ اقتصادی هستیم می‌بینیم رهبر گرامی با توجه به این آیات مسلمانان را دعوت به استقامت و اقتصاد مقاومتی می‌نماید.

در آیه دیگری می‌خوانیم: «فَاسْتَقِمْ کَمَا أُمِرْتَ وَ مَنْ تَابَ مَعَكَ وَ لَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ» (هود/۱۱۲)؛ در تفسیر روح البیان از بحر العلوم نقل می‌کند که استقامت بر تمام حدود خدا، آن طوری که شایسته اوست، گویا از عهده بشر خارج است، به همین سبب رسول خدا صلی‌الله‌علیه و آله و سلم فرموده: شیبینی سوره هود «سوره هود مرا پیر کرد.» (اصفهانی،

مخزن العرفان در تفسیر قرآن، ۶: ۱۳۶۱ / ۳۲۱)، رهبر معظم انقلاب با تصریح و استناد به این آیه‌ایستادگی را لازمه پیروزی این ملت در مقابل تحریم‌های دشمن دانسته و با استدلال به این آیه می‌فرماید: البتّه ایستادگی سختی‌هایی هم دارد، نه اینکه کار آسانی است؛ لکن تسلیم شدن، سختی‌های بیشتری دارد؛ فرقی هم این است که شما در راه استقامت و مقاومت هر سختی‌ای که متحمل بشوید، خدای متعال به شما اجر خواهد داد. قرآن این جوری دستور می‌دهد: نه ظلم کنید، نه زیر بار ظلم بروید. (بیانات رهبری در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۸/۰۸/۲۴، <https://khl.link/f/>، ۴۴۰۱۶)؛ در نتیجه نیروهای مسلح جهت تحقق اقتصاد مقاومتی و مقابله با تهدیدهای اقتصادی دشمنان، ضروری است روحیه صبر و استقامت و ایستادگی را تقویت کنند.

۳) اخلاص و صداقت

همان‌گونه که اخلاص و صداقت در جنگ تحمیلی از عوامل اصلی موفقیت رزمندگان اسلام بود؛ عامل اصلی پیروزی در دنیا و آخرت نیز هست. و هر عملی بدون نیت اخلاص بی‌ارزش است. و اخلاص، اساس دین و شالوده محکم و رکن رکن آن است. ممکن است کسانی باشند که دارای اراده‌ای محکم برای رسیدن به مقاصد خویش داشته باشند اما هدف آن‌ها رسیدن به مقاصد مادی می‌باشد و در صورتی که به هدف نرسند هیچ مزد و پاداشی نخواهند داشت. خداوند در قرآن در آیات گوناگونی به آن پرداخته و از بندگانش خواسته که هر کاری را فقط برای رضای او انجام دهند. مقام معظم رهبری نیز با توجه به آیات قرآن در مجامع مختلف بر مسئله اخلاص و صداقت تأکید و توصیه نموده‌اند که در ذیل به برخی از فرمایشات ایشان اشاره خواهد شد:

ایشان در جمع فرماندهان نیروی انتظامی فرمودند: «کار شما [نیروی انتظامی] از جمله کارهایی است که خیلی راحت می‌تواند نیت الهی و قصد قربت در آن راه پیدا کند. همه کارها را می‌شود برای خدا انجام داد؛ حتی تلاش معاش را هم می‌شود برای خدا انجام داد و قصد الهی کرد؛ اما در بعضی از کارها قصد خدایی کردن خیلی راحت‌تر است؛ از جمله کار شما. چون کار شما خدمت به جامعه است، خدمت به مردم است، خدمت به جمهوری اسلامی است، خدمت به اسلام است، نصرت اسلام است.... بنابراین قصد قربت، که شما بگویید خدایا! من این خدمتی که می‌کنم، این ساعتی که در اداره هستم، این ساعتی که سرپست هستم، این تلاشی که برای بهبود کار انجام می‌دهم، این پنج دقیقه‌ای که بیشتر از وقت مقرر در اداره می‌مانم و کار انجام می‌دهم، این را برای تو انجام می‌دهم، فرصتی است برای اینکه کار شما برای خدا انجام بگیرد» (بیانات رهبری در دیدار فرماندهان نیروی انتظامی جمهوری اسلامی، ۱۳۹۴/۰۲/۰۶، <https://khl.ink/f/۲۹۵۳۱>). در استناد فرمایشات رهبری، آیات متعددی از قرآن سخن از خالصان و صداقت پیشه‌گان به میان آورده و با تعبیرات گوناگونی به آن پرداخته است، از جمله: «قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ» (زمر/۱۱). در این آیه، مشرکان را مایوس می‌کند از اینکه آن حضرت به خواسته‌های آنان برگردد. «مخلصا» حاکی است که غیر خدا را دخالتی در عبادت من نخواهد بود (قرشی، تفسیر احسن الحدیث، ۱۳۷۷ش: ۹/ ۲۷۸). اخلاص یعنی اجابت دستورات و فرامین خداوند به این معنا که حرکات و سکنات، کارهای آشکار و مخفی انسان فقط برای خداوند باشد و هیچ کسی را در آن شریک قرار ندهد (تفسیر التستری: ص ۱۳).

در آیه دیگری می‌فرماید: «قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» (انعام/۱۶۲) مفسران (نسک) را به معنای مطلق عبادت دانسته‌اند و (محیای) را تمام شئون زندگی مادی و افعال دانسته‌اند. (تفسیر من وحی القرآن، ج ۹، ص: ۳۹۵) و ذکر «نسک» بعد از

نماز که عبادت مخصوصی است، تعمیم بعد از تخصیص خواهد بود (زبدۀ البیان فی أحكام القرآن، ص: ۱۰۷). یعنی پیامبر (ص) نماز، قربانی، اقتصاد، سیاست، اخلاق، اجتماع، تربیت، همه حرکات و سکناتش، برای خدا بود. و به خاطر رضایت او و برای تحقق ارزش‌های او و در خط او. چنان که مردنش هم برای خدا بود، یعنی اگر ضرورت ایجاب می‌کرد شهادت در راه خدا را به جان می‌خريد (مترجمان، تفسیر هدایت، ۱۳۷۷ش: ۳/ ۲۲). علامه طباطبایی در تفسیر آیه می‌فرماید: من در جمیع شئون حیات و م ماتم بنده‌ای هستم تنها برای خدا، و روی خود را تنها متوجه او نمودم. (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۷ق: ۷/ ۳۹)

از آیات دیگری که مقام معظم رهبری خود نیز به این آیه استشهاد کرده‌اند آیه ۲۳ سوره احزاب است؛ «مَنْ الْمُؤْمِنِينَ رَجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ مَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا» (احزاب/ ۲۳)؛ مؤمنان واقعی به عکس منافقان و یا مؤمنان ضعیف‌الایمان که طوفان حوادث آن‌ها را به این طرف و آن طرف می‌افکند، و هر روز فکر شوم و تازه‌ای در مغز ناتوان خود می‌پروراندند، همچون کوه، ثابت و استوار ایستادند، و اثبات کردند "عهدی که با او بستند هرگز گسستنی نیست" در تفسیر "صافی" چنین آمده است: یاران امام حسین ع در کربلا هر کدام که می‌خواستند به میدان بروند با امام (ع) وداع می‌کردند و می‌گفتند سلام بر تو ای پسر رسول خدا (سلام وداع) امام (ع) نیز به آن‌ها پاسخ می‌گفت و سپس این آیه را تلاوت می‌فرمود (مجمع البیان؛ ذیل آیه و فیض کاشانی، تفسیر صافی ۱۴۱۵ق: ۴/ ۱۸۲). از اینجا روشن می‌شود که آیه چنان مفهوم وسیعی دارد که تمام مؤمنان راستین را در هر عصر و هر زمان شامل می‌شود، چه آن‌ها که جامه شهادت در راه خدا بر تن پوشیدند و چه آن‌ها که بدون هیچ گونه تزلزل بر سر عهد و پیمان با خدای خویش ایستادند و آماده جهاد و شهادت بودند؛ از این رو یکی از لوازم تحقق اقتصاد مقاومتی داشتن نیت مخلصانه و اخلاص و صداقت در عمل است.

۴) دشمن‌شناسی

برای واکنش و تصمیم‌گیری در مقابل دشمن ابتدا باید او را شناخت و به اهداف او پی برد و نقاط ضعف و قوت او را بررسی کرد که این مسئولیت، اصلی‌ترین وظیفه نیروهای دفاعی، نظامی و انتظامی است. با پیروزی انقلاب اسلامی ایران عزم دشمنان در از بین بردن آن قرار گرفت. طرح نقشه‌های جدید در جهت دست‌درازی به خاک، هویت، فرهنگ و منافع ملت در دستور کار دشمنان واقع شد؛ لذا شناخت دشمن و شگردهایش در جهت خنثی‌سازی طرح و نقشه‌هایش از عوامل اصلی تداوم انقلاب هست. اگر دشمن را خوب بشناسیم عملکرد ما در مقابله با او منجر به پیروزی می‌شود. رهبر معظم انقلاب در فرمایشات گوناگون خویش بر اهمیت دشمن‌شناسی تأکید فراوانی نموده‌اند. توصیه ایشان به مسئولین کشور این است که دشمن را درست بشناسند، فریب خدعه دشمن را نخورند. زیرا دشمن از طرق مختلف وارد می‌شود؛ گاهی دندان نشان می‌دهد، گاهی مشت نشان می‌دهد، آنچه در دل‌های نجس و سرشار از بغض و کینه آن‌ها وجود دارد از اسلام و مسلمین و بخصوص جمهوری اسلامی، خیلی بیشتر از آن چیزی است که در حرف‌هایشان ظاهر می‌شود. فریب دشمن را نخورند، خدعه‌ی دشمن را قبول نکنند (در دیدار مردم آذربایجان شرقی، ۱۳۹۷/۱۱/۲۹، <https://khl.in/f/41730>).

یکی از ضعف‌های مسلمانان در مقابله با دشمنان عبارت است از عدم شناخت کافی و وافی از دشمن خود به نحوی که گاهی دشمن را خودی و دوست و خیرخواه و دلسوز می‌پندارند و دست دوستی و نیاز به سوی دشمن دراز می‌کنند که اثرات مخربی در روی مقابله با دشمن دارد؛ لذا خداوند تبارک و تعالی در آیات گوناگونی مسلمانان را از رابطه دوستی با دشمنان بر حذر داشته است و انگیزه‌ها و نیات درونی آن‌ها را به ما شناسانده است؛ لذا باید تمام

تلاش خود را در عمل به فرامین قرآن و فرامین رهبر انقلاب اسلامی که بر اساس آیات قرآن در سخنرانی‌های گوناگون آن را گوشزد نموده است دقت نماییم. خداوند در قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ» (ممتحنه/۱). اگر کشوری بخواهد به جایی برسد که وامدار دیگران نباشد و دشمن را در تحریم‌های اقتصادی ناامید نماید باید از درون، اقتصاد مقاومتی و استقلال اقتصادی داشته باشد تا بتواند روی پای خود بایستد و نباید با دشمنان خود رابطه دوستی داشته باشد که دشمن اگر در ظاهر هم اظهار دوستی نماید در باطن هدف دیگری دارد و طبق فرمایش رهبر معظم اگر لبخند هم بر لب داشته باشد در حقیقت دارد دندان‌های غیظ‌آلود گرگ‌صفت خود را نشان می‌دهد. در آیه‌ای دیگر می‌فرماید: «وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ» (بقره/۱۲۰) از نظر قرآن دشمنان همواره در اندیشه این هستند تا مؤمنان را به پیروی از خود و از مسیر حقانیت باز بگذارند بر اساس دیدگاه قرآن عقب‌نشینی نسبت به اصول هیچ زمانی جایز نیست. زیرا دشمنان تا زمان تسلیم یا تغییر دین و آیین دست از تهدید و فشار محاصره اقتصادی عقب نخواهند نشست.

خداوند در قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ» (آل عمران/۱۱۸)؛ این آیه به دنبال آیاتی که مناسبات مسلمانان را با کفار بیان کرد، به یکی از مسائل حساس اشاره کرده و ضمن تشبیه لطیفی به مؤمنان هشدار داده است، که غیر از هم‌مسلمانان خود برای خود، دوست و همراهی انتخاب نکنند، و بیگانگان را از اسرار و رازهای درونی خود باخبر نسازند؛ لذا می‌توان گفت شناخت درست و دقیق دشمن در حوزه اقتصاد و

نیز راز نگهداری و عدم افشای اسرار اقتصادی و راهکارهای دور زدن تحریم‌ها یکی از مؤلفه‌های مهم در عرصه تحقق اقتصاد مقاومتی است که نیروهای مسلح در بالاترین درجه از آمادگی باید دارا باشند.

۵) آمادگی همه‌جانبه

انسان عاقل در مقابل دشمن، خود را از هر جهتی بیمه می‌کند؛ یعنی در هر موضوعی که احتمال خطر می‌رود و از هر نقطه‌ای که احتمال می‌دهد دشمنش از آن جهت حمله خواهد کرد و ضعف و رخنه در آن وجود دارد باید آن ضعف را برطرف نماید. در حال حاضر که با تحریم‌های نظامی، ملت ایران خودش روی پای خود ایستاده و با شعار «ما می‌توانیم» به عزت و سربلندی رسیده است، دیگر دشمن حتی فکر حمله نظامی به ما را از فکر و ذهن خود بیرون برده و به راه‌های دیگری می‌اندیشد؛ اعم از اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و یا اجتماعی. یکی از ترندهای دشمن خیث تحریم‌های اقتصادی است که با این ابزار می‌خواهد جمهوری اسلامی را تضعیف و از پیشرفت آن جلوگیری و به خیال خود به زانو در بیاورد.

رهبر معظم انقلاب از سال‌های بسیار پیشین بر این امر خطیر توصیه و تأکید نموده‌اند و ارگان‌های مختلف کشور را برای تمرکز بر اقتصاد مقاومتی توصیه نموده‌اند که از جمله این ارگان‌ها نیروهای مسلح هستند و در دور زدن تحریم‌ها که کمک به اقتصاد مقاومتی نقش ویژه‌ای دارند. ایشان در فرمایشی در رابطه با آمادگی همه‌جانبه می‌فرمایند: دشمن، با اقتدار جمهوری اسلامی مخالف است؛ هرچه عنصر و مایه قدرت در جمهوری اسلامی است، دشمن با آن مخالف است. ما باید علی‌رغم دشمن، سعی کنیم عناصر قدرت را در داخل جمهوری اسلامی افزایش بدهیم. یکی همان علم است که شما در جریانش هستید؛ واقعاً میدان مبارزه است، مایه قدرت کشور است. یکی قدرت دفاعی است؛ ... سوم قدرت اقتصادی است؛ به

قدرت اقتصادی اهتمام بکنید. قدرت اقتصادی هم با وابستگی به این‌و آن حاصل نمی‌شود... تکیه اقتصاد کشور نباید به ستونی باشد که ممکن است با نعره مثلاً یک ترامپی بلرزد؛... باید اقتصاد ما درون‌زا باشد؛ یعنی همان اقتصاد مقاومتی که سیاست‌هایش اعلام شده و باید دنبال بشود. (در دیدار نخبگان جوان علمی، ۱۳۹۶/۰۷/۲۶، <https://khl.link/f/>، ۳۷۹۴۹)

مهم‌ترین آیه ۱۰۱ ای که در تمام موضوعات مقابله با دشمن، می‌توان به آن استناد نمود، این آیه شریفه است که دستور می‌دهد که مسلمانان باید آمادگی همه‌جانبه در مقابل دشمن داشته باشند تا شکست را نچشند. این آیه عبارت است از: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ وَ آخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَ مَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَ أَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ» (انفال/۶۰)، تعبیر آیه به قدری وسیع است که بر هر عصر و زمان و مکانی کاملاً تطبیق می‌کند. و وجه خطاب آیه به تمام مردم است، با اینکه آیه قبل خطاب به پیامبر اسلام (ص) هست. (طباطبایی، المیزان ۱۴۱۷ق: ۹ / ۱۱۵)؛ کلمه "قوه" کلمه پر معنایی است، نه تنها وسایل جنگی و سلاح‌های مدرن هر عصری را در بر می‌گیرد، بلکه تمام نیروها و قدرت‌هایی را که به‌نوعی از انواع در پیروزی بر دشمن اثر دارد شامل می‌شود، اعم از نیروهای مادی و معنوی؛ بنابراین علاوه بر اینکه باید از پیشرفته‌ترین سلاح‌های هر زمان - به‌عنوان یک وظیفه قطعی اسلامی - بهره‌گیری کرد، نباید از قدرت‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، که آن‌ها نیز در مفهوم "قوه" مندرج هستند و نقش بسیار مؤثری در پیروزی بر دشمن دارد نیز غفلت کرد. در روایات اسلامی برای کلمه "قوه" تفسیرهای گوناگونی شده که از وسعت مفهوم این کلمه حکایت می‌کند، مثلاً در بعضی از روایات می‌خوانیم که پیامبر (ص) فرمود: منظور از قوه "تیر" است. همچنین به شمشیر و سپر نیز تفسیر شده است. (عروسی حویزی، تفسیر نور الثقلین، ۱۴۱۵ق: ۲ / ۱۶۴ و ۱۶۵) و بالاخره در روایت دیگر از مصداق‌های قوه در آیه، موهای سفید را به‌وسیله رنگ سیاه کردن است! یعنی اسلام حتی رنگ موها را که

به سرباز بزرگسال چهره جوان‌تری می‌دهد تا دشمن مرعوب گردد از نظر دور نداشته است، و این نشان می‌دهد که چه اندازه مفهوم "قوه" در آیه فوق وسیع است.

۶) وحدت کلمه

از قدیمی‌ترین و مؤثرترین شگردها و شیوه‌ها جهت مقابله با یک حکومت و در نهایت براندازی آن، ایجاد تفرقه در بین اقشار گوناگون آن ملت است. دشمنان اسلام از همان آغاز اسلام به این شیوه روی آوردند و اسباب تفرقه بین مسلمانان را به وجود آوردند و تاکنون نیز این شیوه یکی از ابزار اصلی آن‌ها در تضعیف اسلام و ملت‌های مسلمان است که رهبر گرامی در فرمایشات گوناگون به آن پرداخته و با استنادات قرآنی آن را متذکر شده‌اند؛ لذا نیروهای مسلح که کار اصلی آن‌ها خنثی‌سازی برنامه‌های دشمن است، باید از همه مردم، دشمنان اسلام را بیشتر بشناسند و در مقابله با پیشبرد اهداف دشمن حرکت نمایند. مخصوصاً در این دوران که علنی تشویق به شورش و جدایی طلبی اقوام مختلف؛ کُرد، ترک، بلوچ و عرب نموده‌اند و این اغتشاشات اخیر را به وجود آوردند، وظیفه آن‌ها سنگین‌تر می‌شود.

مقام معظم رهبری مسئله اختلافات مذهبی، شیعه و سنی را یکی از ابزارهای مورد استفاده همیشگی دشمنان ملت‌های مسلمان می‌دانند و می‌گویند: اختلافات را بزرگ می‌کنند، برجسته می‌کنند، موارد اشتراک و اتحاد را کم‌رنگ می‌کنند، این کاری است که دائم انجام گرفته است، الآن هم دارد انجام می‌گیرد. (در اجتماع مردم پاوه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۵، <https://khl.link/f/1۷۶۰۸>). منویات رهبری در رابطه با وحدت دارای مستندات قرآنی است که خداوند متعال در آیات زیادی به اهمیت وحدت و عدم اختلاف در بین مسلمانان پرداخته و مسلمانان را به آن دعوت می‌کند از جمله این آیه است که می‌فرماید: «وَ اغْتَصِبُوا إِخْوَانَ اللَّهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا» (آل عمران: ۱۰۳)؛ در باره «إِخْوَانَ اللَّهِ» (ریسمان الهی) مفسران احتمالات

مختلفی ذکر کرده‌اند و در روایات اسلامی نیز تعبیرات گوناگونی دیده می‌شود ولی هیچ کدام با یکدیگر اختلاف ندارند زیرا منظور از «ریسمان الهی» هر گونه وسیله ارتباط با ذات پاک خداوند است، خواه این وسیله اسلام باشد، یا قرآن، یا پیامبر و اهل بیت او (مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴ ش: ۳/۳). از این آیه باید درس گرفت و به فرامین آن خوب توجه کرد تا دشمن نتواند در این برهه تاریخی و خطیر به انقلاب ما ضرر بزند و در طبل جدایی طلبی بکوبد و اسباب ضعیف شدن مسلمانان را به وجود آورد همان گونه که رهبر گرامی می‌فرماید: «مسئله وحدت، امروز در رأس مسائل اسلامی است». (در دیدار مسئولان نظام و میهمانان بیست و هشتمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی، ۱۳۹۳/۱۰/۱۹، <https://khl.link/f/>، ۲۸۶۲۲)

از جمله آیات دیگری که می‌توان در تأیید فرمایشات رهبر معظم به آن استناد نمود این آیه است: «وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (آل عمران/۱۰۵)؛ اصرار و تأکید قرآن مجید در این آیات، در باره اجتناب از تفرقه و نفاق، اشاره به این است که این حادثه در آینده در اجتماع آن‌ها وقوع خواهد یافت زیرا هر کجا قرآن در ترساندن از چیزی زیاد اصرار نموده اشاره به وقوع و پیدایش آن است. پیامبر اسلام نیز این پیش‌بینی را قبلاً کرد و صریحاً به مسلمانان خبر داد که: "قوم یهود بعد از موسی ۷۱ فرقه شدند و مسیحیان ۷۲ فرقه و امت من بعد از من ۷۳ فرقه خواهند شد" (خصال، معانی، احتجاج، امالی صدوق، اصل سلیم بن قیس، و تفسیر عیاشی).

اطاعت از فرمان رهبری و عدم نزاع و کشمکش یکی از دستورات مهم قرآن است که خداوند در این رابطه می‌فرماید: «وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ لَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَ تَذْهَبَ رِیْحُكُمْ وَ اصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» (انفال/۴۶)؛ تنازع از باب تفاعل؛ نزاع و درگیری طرفینی را گویند که هر طرف می‌خواهد آنچه را در نزد دیگری است از بین ببرد (صادقی تهرانی، الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن، ج ۱۲، ص: ۲۵۳). کلمه «ریح» به معنای باد، کنایه از قدرت و شوکت

است، همچون بادی که پرچم‌ها را به اهتزاز درمی‌آورد و نشانه برپایی، کامروایی و عظمت است. اگر در سایه اختلاف و نزاع، این عظمت بر باد رود، خوار و حقیر می‌شوید. همان‌گونه که اگر باد لاستیک ماشین و یا توپ ورزشی خارج شود، بسیاری از حرکت‌ها، سفرها و ورزش‌ها تعطیل می‌شود. (قرائتی، تفسیر نور، ۱۳۸۳ش: ۴/۳۳۶) برخی از مفسرین (ریح) را تفسیر به ایمان کرده‌اند.

اتحاد و یکپارچگی و دوری از اختلاف و تفرقه، از دستورات اکید الهی است که در آیات متعدد به آن فرمان داده است و رهبر معظم انقلاب در بیانات مختلفی به آن اشاره نموده‌اند و این موضوع در مسئله اقتصاد مقاومتی و در این برهه حساس تاریخی که دشمنان اسلام از حربه تحریم اقتصادی استفاده می‌کنند مخصوصاً در میان قوای مسلح باید در تمام زمینه‌ها رعایت شود، مخصوصاً در حال جنگ و درگیری با دشمن که ضرورت بیشتری دارد.

۷) تبیین

ما علاوه بر جبهه مقاومت در مقابل دشمنان، جبهه دومی هم داریم، جبهه دوم (جهاد تبیین) است که مخصوص گروه خاصی نیست فریضه^{۱۶}ی قطعی که شامل تمام آحاد جامعه از جمله نیروهای مسلح نیز هست. در این هیاهوی تبلیغاتی دشمن که از هر طرف نظام جمهوری اسلامی را نشانه گرفته‌اند تبیین و توضیح و تبلیغ یک امر ضروری است. در مقابله با این حيله^{۱۷}ها و ترفندهای دشمن، مهم‌ترین عنصر، جهاد تبیین است که باید کسانی که از عهده این کار می‌آیند اعم از مسئولین و آحاد جامعه به آن بپردازند. کارهایی که انجام گرفته را تبیین کنند. و خباثت‌های دشمنان را برای مردم تفهیم و تبیین نمایند. مخصوصاً در این برهه از زمان که دشمنان با در دست داشتن قدرت رسانه و شبکه‌های ماهواره‌ای ذهن‌های مردم را مسموم می‌کنند و به تحریف تمام باورها پرداخته‌اند. یکی از وظایف نیروهای مسلح آشنایی کامل با

جنگ نرم و راه مقابله آن و تلاش فراوان در تبیین دستاوردهای انقلاب و خنثی‌سازی برنامه‌های دشمن می‌باشد.

مقام معظم رهبری در بسیاری از فرمایشات خود به مسئله تبیین تأکید نموده‌اند. ایشان می‌فرمایند: در قبال حرکت گمراه‌کننده‌ای که از صد طرف به سمت ملت ایران سرازیر است و تأثیرگذاری بر افکار عمومی که یکی از هدف‌های بزرگ دشمنان ایران و اسلام و انقلاب اسلامی است و دچار ابهام نگه‌داشتن افکار و رها کردن اذهان مردم و بخصوص جوان‌ها، «حرکت تبیین» خنثی‌کننده توطئه دشمن است. (بیانات در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی ۱۴۰۰/۰۷/۰۵، <https://khl.ink/f/۴۸۷۴۶>)؛ رهبری جهاد کبیر را متوقف بر تبیین دانسته و می‌گویند: اینکه بنده روی تبیین این‌همه تکیه می‌کنم، برای خاطر این است که امروز این جهاد کبیر به میزان زیادی متوقف به تبیین است؛ تبیین، بیان کردن، روشن‌نگری؛ امروز روشن‌نگری لازم است. سعی کنید ذهن‌ها را با عمق‌یابی، به اعماق حقایق و مسائل برسانید. (در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه‌السلام، ۱۳۹۵/۰۳/۰۳، <https://khl.ink/f/۳۳۱۷۲>)؛ ایشان در جنگ نرم و عملیات روانی نقش تبیین را مهم‌ترین مسئله دانسته و جنگ نرم را خیلی خطرناک‌تر از جنگ سخت می‌دانند (همان).

قرآن کریم با کلماتی از ماده؛ (بلغ، نذر و بین) به وظیفه مردم در تبیین و تبلیغ و رساندن و انداز مردم پرداخته است و می‌فرماید: «هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا بِهِ وَ لِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَ لِيَذْكُرُوا الْأُولَاءِ الْأَلْبَابِ» (ابراهیم/۵۲). راغب می‌گوید: با آن که بلاغ، مصدر ثلاثی است، ولی به معنای تبلیغ و کفایت نیز آمده است (راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، بی‌تا: ۱/ ۶۰). برخی از مفسران می‌گویند: در تقدیر معنا این است: این ابلاغی است برای مردم تا از غفلت بیدار شوند «التقدیر: هذا بلاغ للناس لیسیتقظوا من غفلتهم و لینذروا به» (ابن عاشور، التحرير و التئور، بی‌تا: ۲۷/۱۲) و این اشاره به حقایق و معارفی است که باید به عموم مردم

ابلاغ شود و برای موعظه و پند عموم کافی است و نیز تهدیدات آن به مردم اعلام شود و نیز مردم باید به طور یقین بدانند که اصل و اساس معارف الهی اعتقاد به خداوند است (حسینی همدانی، ۱۴۰۴ق: ۳۲۹/۹)؛ همچنین خداوند در آیات سوره‌های؛ یس: ۱۷، رعد: ۴۰، مائده: ۹۹، نحل: ۳۵، نیز پیام‌رسانی و ابلاغ را متذکر شده است. خداوند در قرآن کتمان‌کنندگان را لعنت می‌کند و می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ» (بقره/ ۱۵۹)؛ کتمان حق منحصر به کتمان آیات خدا و نشانه‌های نبوت نیست بلکه اخفای هر چیزی که مردم را می‌تواند به واقعیتی برساند در مفهوم وسیع این کلمه درج است. حتی گاه سکوت در جایی که باید سخن گفت و افشاگری کرد، مصداق کتمان حق می‌شود، که مقام معظم رهبری تبیین و عدم کتمان را یکی از وظایف اصلی مسئولین و صاحبان منصب و کرسی و افراد دارای میز خطابه دانسته که نیروهای مسلح و مسئولین نیروهای مسلح در رأس آن‌ها، فرماندهان سپاه پاسداران در این جنگ نرم و جنگ اقتصادی باید خیلی به آن بپردازند.

از پیغمبر گرامی اسلام (ص) نقل شده که فرمود: من کتم علما نافعا عنده العجمه الله يوم القيامة بلجام من نار "هر کس که علم و دانشی را که نافع است (از آن‌ها که اهل آن هستند و نیاز به آن دارند) کتمان کند خداوند در روز رستاخیز، دهنه‌ای از آتش به دهان او می‌زند" (نهج الفصاحه حدیث ۲۹۰۳ و کنز العمال: ۲۹۱۴۲).

حسن بن عمار می‌گوید: روزی نزد "زهري" رفتم، بعد از آنکه نقل حدیث را برای مردم ترک گفته بود، و به او گفتم: احادیثی که شنیده‌ای برای من بازگو، به من گفت: مگر تو نمی‌دانی که من دیگر برای کسی حدیث نقل نمی‌کنم گفتم بهر حال یا تو برای من حدیث بگو یا من برای تو حدیث نقل می‌کنم، گفت: تو حدیث بگو! گفتم: از علی (ع) نقل شده که می‌فرمود: «ما اخذ الله على اهل الجهل ان يتعلموا حتى اخذ على اهل العلم ان يعلموا»؛

خداوند پیش از آنکه از افراد نادان پیمان بگیرد که دنبال علم و دانش بروند از علماء و دانشمندان پیمان گرفته است که به آن‌ها علم بیاموزند "هنگامی که این حدیث تکان‌دهنده را برای او خواندم، سکوت خود را شکست و گفت: اکنون بشنو تا برای تو بگویم و در همان مجلس، چهل حدیث برای من روایت کرد (تفسیر ابو الفتوح رازی و تفسیر مجمع‌البیان ذیل آیه فوق و نهج‌البلاغه، کلمات قصار).

خداوند در قرآن می‌فرماید: "به وسیله قرآن با آن‌ها جهاد بزرگی کن" (وَ جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا). جهادی بزرگ به عظمت رسالت، و به عظمت جهاد تمام پیامبران پیشین، جهادی که تمام ابعاد روح و فکر مردم را در بر گیرد و جنبه‌های مادی و معنوی را شامل شود. بدون شک منظور از جهاد در این مورد جهاد فکری و فرهنگی و تبلیغاتی است، نه جهاد مسلحانه، چرا که این سوره مکی است و می‌دانیم دستور جهاد مسلحانه در مکه نازل نشده بود. به گفته مرحوم "طبرسی" در مجمع‌البیان این آیه دلیل روشنی است بر اینکه جهاد فکری و تبلیغاتی در برابر وسوسه‌های گمراهان و دشمنان حق از بزرگ‌ترین جهادها است، و حتی ممکن است حدیث معروف پیامبر (ص): «رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ»: (جامع الاخبار ۱/۱۰۰) ما از جهاد کوچک به سوی جهاد بزرگ بازگشتیم" اشاره به همین جهاد و عظمت کار دانشمندان و علما در تبلیغ دین باشد."

همین چهل سالی که جمهوری اسلامی ایران در تحریم بوده و مسیری را که طی نموده است، کشورهایی مانند انگلستان در ۱۲۰ سال طی کرده‌اند. چانگ یکی از اساتید اقتصاد توسعه در کره است وی استاد اقتصاد توسعه در کمبریج است ایشان با یادآوری موفقیت‌های ۴۰ساله در کره و اینکه چهل سال پیش مادر بیغوله‌های زندگی می‌کردیم وسایل سرمایش و گرمایش نداشتیم مدارس کلاس‌هایش ۱۰۰ نفره بود همین ورزشگاه سئول در جام جهانی ۲۰۰۲ که ساخته شد در روی زباله‌دانی ساخته شد که مردم از روستاها برای پیدا کردن غذا به

آنجا آمده و همان جا چادر زده و زندگی می‌کردند اکنون این ورزشگاه به این بزرگی ساخته شده است. ایشان می‌گویند تغییر (GPD) کره در طول همین چهل سال نزدیک ۱۴ برابر بوده است. اما (GPD) کشور جمهوری اسلامی ایران در طول ۴۰ سال بیشتر از ۱۴ بوده است (عادل پیغامی، درس گفتارهای اقتصاد مقاومتی، ص ۳۵۴) چرا در ذهن مردم ما این چیزها وجود ندارد؟ حافظه تاریخی ذهن ما را تخریب کردند تا بگوییم چقدر وضعمان خراب است؟ نمی‌گوییم کجا بودیم به کجا رسیدیم؟

طبق فرمایشات قرآنی مقام معظم رهبری ما در عملیات رسانه‌ای بسیار ضعیف عمل کرده‌ایم، در اقتصاد مقاومتی پیوست رسانه‌ای باید داشته باشیم، جنگ اقتصادی در حوزه روانی و رسانه‌ای و تبلیغ یکی از مهم‌ترین مباحث در اقتصاد است و چشاندن حلاوت و شیرینی دستاوردهای انقلاب اسلامی لازم است امام و رهبر معظم انقلاب بارها فرمودند کاری کنید مردم نتیجه کارهایتان را بفهمند بشنوند و مزه رشد و پیشرفت را بچشند شتاب خوبی داشته‌ایم؛ ولی در چشاندن حلاوتش به مردم بسیار ضعیف عمل کرده‌ایم.

۸) افزایش امید، اعتماد به نفس و عدم دل‌سردی

دشمن وقتی که در میدان، در صحنه عمل نتواند کاری از پیش ببرد، برای مأیوس کردن، ناامید کردن و خالی کردن دل ملت‌ها دست به جنگ روانی می‌زند. شروع به اتهام‌پراکنی و عملیات روانی می‌کند. روح یأس و ناامیدی را در دل‌های جوانان می‌دمد به گونه‌ای که اعتماد به نفس مردم را تضعیف و باور (ما نمی‌توانیم) در آن‌ها به وجود بیاید و اسباب شکست در مقابل خود را فراهم سازد.

رهبر انقلاب اسلامی جهاد در تبیین را حکمی قطعی و فوری می‌دانند و در فرمایشات مختلفی به آن پرداخته‌اند که برخی از رهنمودهای ایشان را در ذیل می‌آوریم؛ «هر کس

فضای تهمت‌زنی در داخل کشور و جنگ روانی علیه نظام را تقویت و تشدید کند، مزدور امریکا است و برای امریکا کار کرده است؛ چه از امریکا پول بگیرد، چه نوکر بی‌مزد و موجب امریکا باشد». (در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۲/۰۸/۲۳، <https://khl.ink/f/۲۴۲۵۳>)، ایشان در جایی دیگر می‌فرمایند: شهیدان به ما می‌گویند شما خوف و حزن نداشته باشید. دل‌سردی و نومی‌ندی نداشته باشید. نعمت، لطف و برکات الهی را در مقابل چشم ما نگه می‌دارند و این آن چیزی است که ما امروز به آن احتیاج داریم (در دیدار اعضای ستادهای برگزاری کنگره شهدای استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و خراسان شمالی، ۱۳۹۵/۰۷/۰۵، <https://khl.ink/f/۳۴۵۱۴>).

قرآن کریم در آیات مختلفی مسلمانان را متذکر امیدواری به خدا می‌کند و از یاس و ناامیدی برحذر می‌دارد. رمز پیروزی را در امید به نصرت و یاری خدا می‌داند و می‌فرماید: «وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ» (فتح/۲۹)؛ این آیه مسلمانان را به آینده امیدوار و متذکر به اتکا به خداوند می‌کند نه اتکا به دشمنان و نه حس کم‌بینی. همان‌گونه که مقام معظم رهبری در بسیاری از سخنرانی‌های خود به آن تأکید کرده‌اند که از جمله آن‌ها واژه امیدآفرینی و اعتماد به نفس و ما می‌توانیم بوده است. خداوند در آیه‌ای دیگر این گونه مؤمنین را خطاب قرار می‌دهد: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَ يُنَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ» (محمد/۷)؛ افق‌های این آیه همه جنبه‌های زندگی را شامل می‌شود، و در جهاد مقدس محصور نمی‌ماند، هرچند که این جهاد مثل و نمونه اعلای آن است (مترجمان، تفسیر هدایت، ۱۳۷۷ش: ۲۱۳/۱۳).

این باور و امید و اعتماد به نفس باید در میان نیروهای مسلح بیش از همه در جهاد با دشمنان چه در زمان جنگ نظامی و چه در جنگ اقتصادی بالا باشد، تا طبق فرمایشات مقام معظم رهبر به پیروزی برسیم. همان‌گونه که رهبر معظم با استناد به این آیه می‌فرماید: یاری

خدا به معنی یاری تمام نیروهای موجود در این طبیعت است، همه به کمک شما خواهند آمد. نیروهای ماورای طبیعی هم به کمک شما خواهند آمد. یاری خواهید شد. پیش خواهید رفت. همچنان که امروز پیش رفتید. (بیانات در مراسم فارغ‌التحصیلی دانش‌آموختگان ارتش
<https://khl.ir/f/1398/08/19>، ۱۰۵۷۸).

از دیگر آیاتی که خداوند متعال در آن مؤمنان را در جنگ اقتصادی به فضل و رحمت الهی امیدوار می‌کند آیه ۲۸ سوره توبه است که خداوند متعال می‌فرماید: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا ۖ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ؛ در این آیه شریفه خداوند متعال بعد از دستور به قطع ارتباط با مشرکین، به صراحت می‌فرماید که اگر از فقر و فشار اقتصادی در اثر قطع ارتباط با مشرکین می‌ترسید، خداوند متعال بواسطه فضل و رحمت خود شما را بی‌نیاز می‌کند. در واقع می‌توان گفت طبق این آیه شریفه اگر لازم باشد مؤمنان می‌توانند به جای مدافع بودن در مقام حمله پیش‌دستی کنند و بجای آنکه مشرکین و دشمنان مسلمانان را تحریم کنند، مسلمانان دشمنان خود را تحریم اقتصادی کنند و در این راه از فقر و فشار اقتصادی هراسی نداشته باشند. اگر در عصر حاضر مسلمانان که دارای غنی‌ترین ذخایر نفتی و گازی هستند، به این آیه شریفه عمل می‌کردند بی‌تردید وضع جهان اسلام به گونه دیگری رقم می‌خورد. بنابراین نیروهای مسلح در عرصه اقتصاد مقاومتی باید همیشه امیدوار به پیروزی در این امر باشند.

۹) خدمات اجتماعی

خدمت‌رسانی و محرومیت‌زدایی و کمک به دولت در اجرای اقتصاد مقاومتی یک از ویژگی‌ها و نیز یکی از وظایف نیروی مسلح اسلامی در نظام اسلامی است که در فرمایشات مقام معظم رهبری به آن سفارش نموده است همچنان که خطاب به مسئولین و فرماندهان سپاه

می‌فرماید: شما نگاه کنید مجموعه کارهای خدماتی‌ای که سپاه در این سال‌ها انجام داده و همچنان دارد انجام می‌دهد و روزبه‌روز بیشتر می‌شود با کدام سازمان و مؤسسه دیگری قابل مقایسه است؟ با کدام سازمان مسلح در دنیا قابل مقایسه است؟ یک قلم آن قرارگاه سازندگی خاتم‌الانبیا است که یک بازوی اجرائی قوی برای دولت‌های مختلف در طول این سال‌ها بوده؛ یک قلم دیگر محرومیت‌زدایی است، این محرومیت‌زدایی‌هایی که سپاه، نیروی زمینی و بخش‌های مختلف سپاه، دارند انجام می‌دهند - که به نظرم می‌رسد صدی نود این‌ها را هم انسان در تبلیغات مشاهده نمی‌کند؛ یعنی تبلیغاتی هم نمی‌شود، غالباً نمی‌دانند؛ حالا ما به خاطر گزارش‌ها و مانند این‌ها مطلع می‌شویم - در سرتاسر کشور، در مناطق محروم خیلی گسترده است. یک قلم دیگر، مددهای فوق‌العاده در حوادث است؛ فرض کنید زلزله کرمانشاه یا سیلی که امسال اول سال در چند استان آمد، حضور سپاه، حضور برجسته تعیین‌کننده‌ای بود، شاخص بود؛ و کارهای ریزودرشت دیگر که این هم یک سرفصل است؛ [یعنی] خدمات اجتماعی گسترده‌ای که از آن، آحاد مردم منتفع می‌شوند؛ ربطی هم به کار نظامی و مسائل سوق‌الجیشی و مانند این‌ها ندارد؛ صرفاً خدمت‌رسانی است، صرفاً کمک به پیشرفت کشور است، و در بخش‌های مهمی کمک به همین سیاست اقتصاد مقاومتی است. (در دیدار فرماندهان سپاه، ۱۳۹۸/۰۷/۱۰، <https://khl.ink/f/43632>)

قرآن کریم در آیات زیادی به موضوع انفاق و کمک به همدیگر و دستگیری هموعان پرداخته و مسلمانان را از بخل و خساست بر حذر می‌دارد: «وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (بقره/۱۹۵)؛ در اینکه مراد از "احسان" در اینجا چیست؟ چند احتمال در کلمات مفسران دیده می‌شود: نخست این است که حسن ظن به خدا داشته باشید (و گمان نکنید انفاق‌های شما موجب اختلال امر معیشت شما خواهد شد) و دیگر اینکه منظور، اقتصاد و میانه‌روی در مسئله انفاق است، و دیگر اینکه منظور، آمیختن انفاق با

حسن رفتار نسبت به نیازمندان است، به گونه‌ای که همراه با گشاده‌رویی و مهربانی باشد و از هر نوع منت و آنچه موجب رنجش و ناراحتی شخص انفاق شونده است برکنار باشد (مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴ش: ۳۸/۲).

در استنادات فرمایشات مقام معظم رهبری می‌توان برشمرد که خداوند می‌فرماید: «تَعَاوُنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ النَّقْوَى وَ لَا تَعَاوُنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ» (مائده/۲)؛ آنچه در آیه فوق در زمینه تعاون آمده یک اصل کلی اسلامی است که سراسر مسائل اجتماعی و حقوقی و اخلاقی و سیاسی را در بر می‌گیرد، طبق این اصل مسلمانان موظف‌اند در کارهای نیک تعاون و همکاری کنند ولی همکاری در اهداف باطل و اعمال نادرست و ظلم و ستم، ممنوع است. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ش: ۲۵۴/۴) رسول خدا (ص) نیز می‌فرماید: «من أصبح و لایهتَم بامور المسلمین فلیس بمسلم»؛ کسی که صبح کند در حالی که اهتمام به امور مسلمانان ندارد مسلمان (واقعی) نیست (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۲/۱۶۳)

رهبر معظم انقلاب نیز ضمن تأکید بر شکست مؤمنین در صورت یاری نکردن یکدیگر می‌فرماید: یک توصیه هم از مولای متقیان (سلام‌الله‌علیه) عرض بکنم که برای امروز ما مهم است. حضرت در خطبه سی و چهارم می‌فرماید: «غَلِبَ وَ اللَّهُ الْمُتَخَاذِلُونَ»؛ حضرت سوگند یاد می‌کند که اگر مؤمنان دست از یاری هم بردارند، شکست می‌خورند. «تخاذل» یعنی این به او کمک نکند، او به این کمک نکند؛ این معنای «تخاذل» است. حضرت قسم می‌خورد، می‌گوید: «غَلِبَ وَ اللَّهُ الْمُتَخَاذِلُونَ» خطاب به مردم آن زمان است، اما در واقع خطاب به کل بشریت است؛ مؤمنین باید به هم کمک کنند، مؤمنین بایستی پشتیبان هم باشند، مؤمنین بایستی از یکدیگر دفاع کنند، یاری کنند همدیگر را. (در ارتباط تصویری با جلسه هیئت دولت،

۱۰) صرفه جویی، مبارزه با اسراف، اصلاح الگوی مصرف

اگر یک جامعه‌ای بخواهد از لحاظ استحکام درونی اقتصاد خود به نقطه‌ای برسد که آسیب‌پذیر نباشد، یکی از کارهای واجبی که باید انجام بدهد، این است که اسراف و زیاده‌روی و مصرف‌گرایی و مانند این‌ها را کنار بگذارد.

رهبر معظم انقلاب اسلامی فرمودند: [از ویژگی‌های سیاست‌های اقتصاد مقاومتی] مسئله اصلاح الگوی مصرف است؛ مسئله صرفه‌جویی، پرهیز از ریخت‌وپاش، پرهیز از اسراف، پرهیز از هزینه‌گردهای زائد. البته در این زمینه خطاب اول من متوجه به مسئولان است؛ مسئولان نه فقط در زندگی‌های شخصی خودشان - که حالا آن یک مسئله درجه‌دو است - [بلکه] در درجه اول و در حوزه مأموریت خودشان باید به جد از ریخت‌وپاش پرهیز کنند. اگر چنانچه این شد؛ یعنی ما مسئولین کشور به این اصل پایبند بودیم، آن وقت این روحیه، این خصلت، این اخلاق، سرریز خواهد شد به مردم. ما امروز در بین مردم و کسانی که دستشان به دهانشان می‌رسد هم اسراف زیاد می‌بینیم، در خیلی از موارد اسراف وجود دارد؛ خطاب هم می‌کنیم به مردم، لکن این از جمله جاهایی است که «کُونُوا دُعَاءَ النَّاسِ بِغَيْرِ أَلْسِنَتِكُمْ» مردم را به غیر از زبان‌تان دعوت به دین کنید، (مجلسی، بحار الأنوار، ۱۳۶۳: ش: ۶۷/ ۳۰۹) مجموعه مسئولین کشور بایستی در شئون مجموعه تحت مدیریت خودشان به این توجه کنند: اسراف نباشد؛ الگوی مصرف، یک الگوی حقیقتاً عاقلانه، مدبرانه، اسلامی باشد. (در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰، <https://khl.link/f/>؛ ۲۵۷۹۵)؛ از نظر اسلام و قرآن اعتدال در مصرف و صرفه‌جویی به معنای مصرف درست و متناسب اصلی اساسی و از اصول نخستین اقتصاد اسلامی است که مؤمنان برای دستیابی به کمال شخصی و جمعی و امت اسلام برای رسیدن به جامعه نمونه و برتر می‌بایست آن را در نظام اقتصادی خویش در نظر بگیرند به همین

جهت قرآن در آیات مختلفی به این موضوع پرداخته است که این آیات مستندات فرمایشات مقام معظم رهبری در رابطه با صرفه‌جویی و اصلاح الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی تمام ارگان‌ها مخصوصاً نیروهای مسلح است. از جمله این آیه است؛ «كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» (أنعام/۱۴۱)، "اسراف" به معنی تجاوز از حد اعتدال است، (راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، بی‌تا: ۱ / ۴۰۷) و این جمله می‌تواند اشاره به عدم اسراف در خوردن و یا عدم اسراف در بخشش باشد، زیرا پاره‌ای از اشخاص به قدری دست‌ودل بازند که هر چه دارند به این‌و آن می‌دهند و خود و فرزندانشان بی‌بهره می‌مانند.

در آیه‌ای دیگر خداوند بنی‌آدم را از اسراف بر حذر می‌دارد و می‌فرماید: «يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» (أعراف/۳۱)؛ کلمه "اسراف" کلمه بسیار جامعی است که هرگونه زیاده‌روی در کمیت و کیفیت و بیهوده‌گرایی و اتلاف و مانند آن را شامل می‌شود، و این روش قرآن است که به هنگام تشویق به استفاده کردن از مواهب آفرینش، فوراً جلوه سوءاستفاده را گرفته و به اعتدال توصیه می‌کند.

از نظر قرآن، اقتصاد و ثروت مایه قوام جامعه است و امور اقتصادی مردم جایگاهی مهم در حد مسائل اعتقادی و عبادی دارد (بقره آیات؛ ۳، ۳۱، ۴۳، ۸۳، ۱۷۷ و ۲۷۷) بر این اساس می‌بایست همگان از شخص و جامعه و دولت و سازمان‌های نظامی در مسیر اقتصاد سازنده و مثبت حرکت کنند بنابراین هرکسی که با مصرف زیاد و اسراف و تبذیر بخشی از ابزارهای رشدی و کمالی را از میان ببرد می‌بایست پاسخگوی خدا و جامعه انسانی باشد.

بر اساس این آیات قرآن یکی از مهم‌ترین راهکارها در اقتصاد مقاومتی، برای مقابله با تحریم‌های اقتصادی، قناعت ورزی و تکیه بر اقتصاد و توان داخلی است. این مطلب از آیات سوره یوسف از آیه (۴۷ تا ۵۵) فهمیده می‌شود که از جمله برنامه‌ریزی صرفه‌جویی در همه

ابعاد از سوی حکومت و امت اسلامی است که می‌تواند از هرگونه اسراف و تبذیر جلوگیری به عمل آورد. لزوم نظارت بر امور اقتصادی، از تولید تا مصرف و از ورود به کشور تا توزیع، همه این‌ها باید رصد شود که در آیات (۵۵ و ۴۷) سوره یوسف و (۸۴ تا ۸۶) سوره هود، بدان اشاره شده است.

رهبر معظم انقلاب نیز در جملات متعددی مردم جامعه را از مصرف‌گرایی و ریخت‌پاش بر حذر داشته است. نیروهای مسلح نیز که در اقتصاد مقاومتی نقش اساسی دارند و الگوی مردم جامعه نیز هستند باید در عدم اسراف و اصلاح الگوی مصرف از دیگران سبقت بجویند و برنامه خود را در مورد مصرف تغییر داده و از مصرف‌گرایی در همه موارد خودداری کنند.

نتیجه

این پژوهش با بررسی اندیشه‌های قرآنی و رهنمودهای امام خامنه‌ای (مدظله) نشان می‌دهد که نیروهای مسلح با بهره‌گیری از مؤلفه‌های قرآنی می‌توانند نقش محوری در تحقق اقتصاد مقاومتی ایفا کنند. در شرایط جنگ اقتصادی دشمنان، تقوا و معنویت‌افزایی، روحیه صبر و مقاومت، اخلاص و صداقت، دشمن‌شناسی، آمادگی همه‌جانبه، وحدت کلمه، تبیین و تبلیغ، افزایش امید و اعتمادبه‌نفس، خدمات اجتماعی و صرفه‌جویی از جمله اصول قرآنی هستند که می‌توانند عملکرد نیروهای مسلح را در این مسیر ارتقا بخشند. این مؤلفه‌ها نه تنها نیروهای مسلح را به رعایت اصول اخلاقی و معنوی ملزم می‌سازد، بلکه آن‌ها را در طراحی راهبردهای دفاعی و اقتصادی هوشمندانه‌تر عمل می‌دهد.

پیاده‌سازی این اصول قرآنی در نیروهای مسلح، ضمن ارتقای کارایی آن‌ها در حوزه اقتصاد مقاومتی، می‌تواند به عنوان الگوی مناسبی برای سایر نهادهای کشور نیز مورد استفاده قرار گیرد. تلفیق این آموزه‌های قرآنی با راهبردهای دفاعی و اقتصادی، راهکار مؤثری برای مقابله با تهدیدات دشمن و تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی است که هم به تقویت بنیه دفاعی کشور می‌انجامد و هم در خدمت توسعه و پیشرفت اقتصادی جامعه قرار می‌گیرد. این پژوهش نشان می‌دهد که رویکرد قرآنی می‌تواند چارچوب نظری و عملی مناسبی برای بهبود عملکرد نیروهای مسلح در تحقق اقتصاد مقاومتی ارائه دهد.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن عاشور، محمد بن طاهر، التحرير و التنوير، بی‌تا.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۱۴ق.
۳. ابوالفتوح رازی، حسین بن علی، روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۶۵ش.
۴. اصفهانی، سیده نصرت امین، مخزن العرفان در تفسیر قرآن، نهضت زنان مسلمان، تهران، ۱۳۶۱ش.
۵. حسینی همدانی، سید محمدحسین، انوار درخشان، تهران، کتاب‌فروشی لطفی، سال ۱۴۰۴ق.
۶. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سید علی خامنه‌ای مدظله‌العالی - KHAMENEI.IR
۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات ألفاظ القرآن، ذوی القربی، چاپ پنجم، ۱۴۲۶ق.
۸. ، المفردات فی غریب القرآن، دارالعلم، بیروت، چاپ اول، بی‌تا.
۹. سیدرضی، نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، یس نور، ۱۳۹۵ش.
۱۰. صادقی تهرانی، محمد، الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن و السنة، فرهنگ معارف اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۰۸ق.

۱۱. صدوق، محمدبن علی بن بابویه، ۱۴۱۷ ق، امالی، قم: مرکز الطباعه و النشر فی مؤسسه البعث.
۱۲. صفایی، رضا، نقش نیروهای مسلح در تحقق اقتصاد مقاومتی با تأکید بر رهنمودهای مقام معظم رهبری، فصلنامه تخصصی مکتب دفاعی امام خامنه‌ای، سال پنجم، شماره ده، ۱۴۰۰ ش.
۱۳. طباطبایی سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین، ۱۴۱۷ ق.
۱۴. طباطبائی، سید محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۴.
۱۵. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، چاپ سوم، ناصر خسرو تهران، ۱۳۷۲ ش.
۱۶. عبدالملکی، حجت‌الله، اقتصاد مقاومتی: درآمدی بر مبانی، سیاست‌ها و برنامه عمل، جلد اول، تهران: انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.
۱۷. عروسی حویزی عبد علی بن جمعه تفسیر نور الثقلین قم انتشارات اسماعیلیان سال چاپ: ۱۴۱۵ ق
۱۸. فیروزآبادی، مجدالدین، قاموس المحيط، داراحیاء التراث العربی، چاپ اول، ۱۴۱۲ ق.
۱۹. فیض کاشانی، ملامحسن، تفسیر الصافی، انتشارات الصدر تهران، ۱۴۱۵ ق.

۲۰. قرائتی، محسن، ۱۳۸۳، تفسیر نور. چاپ یازدهم، تهران: مرکز فرهنگی

درس‌هایی از قرآن.

۲۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، دفتر نشر فرهنگ اهل‌البیت، ۱۳۶۱ش.

۲۲. مترجمان، تفسیر هدایت مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس

رضوی، ۱۳۷۷ش.

۲۳. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (ع)،

دارالکتب الاسلامیة، چاپ دوم، ۱۳۶۲ش.

۲۴. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۴، تفسیر نمونه. چاپ اول، تهران: دارالکتب

الإسلامیة.

۲۵. میرمعزی، سیدحسین، ۱۳۹۱، اقتصاد مقاومتی و ملزومات آن با تأکید بر

دیدگاه مقام معظم رهبری فصلنامه اقتصاد اسلامی، سال دوازدهم، شماره

۴۷.

Bibliography

- *Quran – e – Karim (The Holy Quran)*
- *Nahj al-Balaghah (The Peak of Eloquence)*, 1393 SH / 2014-2015 CE), Mohammad Hossein Sharif Radhi, Translated by Dashti, 18th Edition.
- ۱. Abbasi Moghadam, Mostafa, (1379 SH / 2000-2001 CE), *Usvahaye Qurani va Shivahaye Tablighi Anan (Quranic Examples and Their Preaching Methods)*, Qom, Bostan-e Ketab.
- ۲. Alvani, Mehdi, (1401 SH / 1980/1981 CE), *Modiriyat Omoomi (Public Management)*, Tehran, Nashr-e Ney.
- ۳. Arousi Hoveyzi, Abd Ali, (1383 SH / 2004-2005 CE), *Tafsir Nur al-Thaqalayn (The Exegesis of Nur al-Thaqalayn)*, Qom, Moassaseh Matbu'ati Ismailiyan.
- ۴. Askari, Seyyed Mortaza, (1386 SH / 2007-2008 CE), *Ma'alim al-Madrisayn (Signs of the Two Schools of Shia and Sunni)*, Qom, Daneshkadeh-e Osul al-Din Markaz-e Farhangi Entesharati Muneer.
- ۵. Dehkhoda, Ali Akbar, (1377 SH / 1998-1999 CE), *Loghat-Nameh (Dictionary)*, Tehran, Moassaseh Entesharate va Chap Daneshgah-e Tehran.
- ۶. Feiz Kashani, Mohammad, (1379 SH / 2000-2001 CE), *Tafsir al-Safi (The Purified Interpretation)*, Tehran, Maktabat al-Sadr.
- ۷. Haji Babaeian Amiri, Mohsen, (1390 SH / 2011-2012 CE), *Ravesh-haye Tarbiat-e Akhlaqi Karbordi dar Eslam (Applied Ethical Training Methods in Islam with an Emphasis on Adolescence and Youth)*, Tehran, Soroush Press.
- ۸. Hurr Ameli, Mohammad bin Hassan, (1427 SH / 1982/1983 CE), *Wasail al-Shi'ah (The Means of the Shi'a)*, Beirut, Moassasah al-A'lamī lil-Matbua'at.

۹. Ibn Hamzeh Kermani, Mahmoud, (1403 AH / 1982/1983 CE), *Asrar al-Takrar fi Lughat al-Quran (Secrets of Repetition in the Language of the Quran)*, Cairo, Maktabat al-Kulliyat al-Azhariyyah.
۱۰. Ismail, Haqqi, (1414 SH / 1993/1994 CE), *Tafsir Ruh al-Bayan (Interpretation of the Spirit of Elucidation)*, Beirut, Dar al-Fikr.
۱۱. Jafar Rahmani and Ali Nasrabadi, (1381 SH / 2002-2003 CE), *Farhang va Ravesh-e Sazmani (Culture and Organizational Behavior)*, Qom, Entesharate Arzeshmand.
۱۲. Khosroopenah, Abdulhossein et al., (1396 SH / 2017-2018 CE), *Manzoomah Fikri Ayatollah Khamenei (The Intellectual Composition of Ayatollah Khamenei)*, Tehran, Sazman-e Entesharate Pajooreshkadeh Farhang va Andisheh Islami.
۱۳. Kulayni, Mohammad bin Ya'qub, (1385 SH / 2006-2007 CE), *Usul al-Kafi*, Tehran, Qaim Al Mohammad.
۱۴. Majlisi, Mohammad Baqir, (1403 SH / 2024-2025 CE), *Bihar al-Anwar (The Seas of Lights)*, Tehran, Moassasah al-Wafa.
۱۵. Makarem Shirazi, Naser, (1374 SH / 1995-1996 CE), *Tafsir-e Namuneh (The Exemplary Exegesis)*, Tehran, Dar al-Kutub al-Islamiyyah.
۱۶. Mirkamali, Seyed Mohammad, (1387 SH / 2008-2009 CE), *Jozveh Darsi Raftar va Ravabet dar Sazman-haye Amoozi Taghir va Noavari dar Sazman-haye Amoozi (Educational Notes: Behavior and Relationships in Educational Organizations, Change and Innovation in Educational Organizations)* (Unpublished), Tehran, Daneshgah-e Tehran, Daneshkadeh-e Ravanshenasi va Olum-e Tarbiati.
۱۷. Mo'in, Mohammad, (1386 SH / 2007-2008 CE), *Farhang-e Farsi Moein (Moein's Persian Dictionary)*, Tehran, Zarrin.
۱۸. Mostafavi Rastegari Fard, *Shiavah-ha-ye Talim va Tarbiat Mostaghim az Manzar-e Quran (Methods of Direct Education and Upbringing from the Perspective of the Quran)*, (Master's Thesis).

۱۹. Motahhari, Morteza, (1388 SH / 2009-2010 CE), *Dah Gofar (Ten Discourses)*, Qom, Sadra.
۲۰. Nasr Isfahani, Mohammad; Zabihi, Ali; Maleki, Naser; Ahmadi, Ali; Ahmadi, Alireza; Hossein, Ali; (1383 SH / 2004-2005 CE), *Shenakht-e Farhang: Farhang-e Sazmani va Modiriyat bar An (Cultural Recognition: Organizational Culture and Management)*, Tehran, Tolid-e Danesh.
۲۱. Peter Smith, Pourdehnad, John, Translation by Taqizadeh, Qasem; Nazari, Younes; Ibn Reza, Seyyed Majid, (1398 SH / 2019-2020 CE), *Rahbri Sazmani dar Enqelab-e Sana'ati Chaharom (Organizational Leadership in the 4th Industrial Revolution)*, Tehran, Sazman-e Modiriyat-e Sana'ei.
۲۲. Qaemi, Ali, (1387 SH / 2008-2009 CE), *Nashr-e Madar dar Tarbiyat-e Farzand (The Role of Mothers in Child Education)*, Tehran, Entesharat-e Emiri.
۲۳. Qaraati, Mohsen, (1388 SH / 2009-2010 CE), *Tafsir-e Noor (The Commnetary of Light)*, Tehran, Markaz-e Farhangi Dars-ha-ye az Quran.
۲۴. Qommi Mashhadi, Mohammad, (1381 SH / 2002-2003 CE), *Tafsir-e Kanz al-Daqa'iq va Bahr al-Ghara'ib (The Interpretation of the Treasures of Precious Points and the Sea of Wonders)*, Qom, Dar al-Ghadir.
۲۵. Qurtubi, Mohammad bin Ahmad, (1384 SH / 2005-2006 CE), *Tafsir al-Jami' li Ahkam al-Quran (The Comprehensive Interpretation of the Rules/Laws of the Quran)*, Cairo, Dar al-Kutub al-Misriyyah.
۲۶. Rezaian, Ali, (1380 SH / 2001-2002 CE), *Usoul-e Modiriyat (Principles of Management)*, Tehran, Sazman-e Motale'at va Tadvin-e Kutub-e Olum-e Ensani Daneshgah-ha (SAMT).
۲۷. Safari, Ali Agha, (1392 SH / 2013-2014 CE), *Shevah-haye Modiriyati Hazrat Yusuf az Manzar-e Quran (Management methods of Prophet*

Joseph (Yusuf) from the perspective of the Quran), (Master's Thesis), Al-Mustafa International University.

۲۸. Tabari, Ibn Jarir, (1412 SH / 2033-2034 CE), *Jami' al-Bayan fi Tafsir al-Quran (The Comprehensive Explanation in the Interpretation of the Quran)*, Beirut, Dar al-Ma'arifah.
۲۹. Tabarsi, Ahmad bin Ali, Translation by Jafari, Behzad, (1393 SH / 2014-۲۰۱۵ CE), *Ehtejaj (The Argument)*, Qom, Dar al-Kutub al-Islamiyyah.
۳۰. Tabatabai, Mohammad Hussein, (1353 SH / 1974-1975 CE), *Al-Mizan fi Tafsir al-Quran (The Balance in Quran Interpretation)*, Beirut, Moassasah al-A'lam lil-Matbuat.
۳۱. Yar Mohammadi, Ahmad; Zare'i Matin, Hassan, (1382 SH / 2003-2004 CE), *Mabani-ye Modiriyat va Farhangsazi (Management Fundamentals and Cultural Engineering)*, Qom, Entesharat-e Rouh.
۳۲. Zarkashi, Mohammad, *Al-Burhan fi Olum al-Quran (The Evidence in the Sciences of the Quran)*, Compiled by Mara'shi. (n.d.).